

Juhász Gyula pedagógiai öröksége

1883—1983

Juhász Gyulának, főiskolánk névadójának és Szeged nagy lírikusának, ez év április 4-én ünnepeljük születése 100. évfordulóját. E jelentős évforduló intézményünk pedagógiai folyóiratát, a Módszertani Közleményeket is arra kötelezi, hogy az emlékezés, a hagyományápolás és megőrzés szándékával megidézzé azt az inspiráló pedagógiai örökséget, amelyet Juhász Gyula, a költőtanár és gondolkodó ránk hagyott. Ars pedagógiájának pozitív értékeit *dr. Hegedüs András munkája nyomán** összegeznénk, aki nemcsak szívügyének tekintette ennek az örökségnek a feltárását és éltetését, hanem azon is fáradozott, hogy a szegedi főiskola homlokzatára felkerüljön a XX. századi magyar líra kiváló képviselőjének a neve.

Juhász Gyula 1906-tól 1917-ig tanárként működött. *Tanári pályája* két szempontból is tanulságos számunkra. Egyrészt döbbenetes dokumentum, kegyetlen illusztráló példa a Tanácsköztársaság előtti évtizedek tanársorsáról, másrészt követendő példakép is arra, hogy kedvezőtlen, mostoha körülmények között is lehet alkotó nevelő munkát végezni, ha a gondjainkra bízott gyermekek felelősséggel hordozott sorsa munkálkodik bennünk.

Ez a felelősség hatotta át Juhász Gyula tanári munkáját is. Hittel és meggyőződéssel vallotta, hogy „a tanárság az a pálya, az a hivatás, amely a pusztá kötelelességen felül az arravaló, a valódi tehetőségtől még többet vár, még többet követelhet.” Mindegyik teljes értékű emberként, odaadó úgyszeretettel és kedvvel végezte munkáját. Sohasem tudott – hányatott, kegyetlen sorsa ellenére sem – közömbös felelőtlenséggel, nemtörődöm lelkiismeretlenséggel a katedra elé állni, mert szerette és tisztelte tanítványait. Fegyelmet tartani ezért nem külső eszközökkel igyekezett, hanem széleskörű tudásával, ihletett magyarázatainak gazdagságával, lebilincselő erejével, a tanítási módszerek élményszerű alkalmazásával. Tanári magatartása ma is lelkesítő, ösztönző példa lehet mindannyiunk számára.

Az iskolai neveléssel foglalkozó cikkei, tanári munkásságának dokumentumai alapján ugyancsak egyértelműen tárul elénk *pedagógiai szemlélete* is. Juhász Gyula előtt egy gyermekközpontú iskola eszménye lebegett. Olyané, amely messzemenően szem előtt tartja a gyermekek érdekeit, életkori és saját, egyéni tulajdonságait. A gyermek központba állítása azonban közel sem jelentette nála a társadalmi, tantárgyi, logikai, lélektani érdekek mellőzését vagy a pedagógusok háttérbe szorítását. Nagyon is fontos, alapvető feladatnak tekintette a gyermekek okos irányítását, teljes értékű nevelését.

* Hegedüs András: Magyar írók pedagógiai nézetei, Tankönyvkiadó, Bp. 1976. 261–319.

A nevelés célját – átfogó szemlélettel – az emberré formálásban jelölte meg. „*Nevelni annyit tesz – állapította meg találó tömörséggel –, mint emberré tenni.*” Ennek a nevelési célnak a szolgálatába a sokoldalú tudást, a korszerű életlátást, az önálló gondolkodást, „a szabadság szellemét” állította, hogy a gyermekek öntudatos egyéniséggé, modernné, maivá válhassanak.

Juhász Gyula tudatában volt annak is, hogy a nevelés eredményessége, hatékonysága nagymértékben a tanár egyéniségétől függ. Vissza-visszatérően ezért is foglalkoztatta a nevelőtanárra személyisége, akivel szemben egyik legfőbb igénye az volt, hogy ember legyen. „*A tanárt nem a pápaszem, a notesz és a tekintély teszi – hangsúlyozta nagy nyomatékkal –, hanem a lélek és az értelem csodálatosan egyesült fogékonysága a gyermek álmai és vágyai iránt.*” A pedagógus emberi lényének meghatározó vonásaként fogta fel az önismeretet, azaz saját fogyatékonyságai, gyarlóságai elleni szívós küzdelmet és az önnevelésre sarkalló belső erőt is, amely fogékonnyá, nyitottá teszi őt minden modern tudományos és művészeti törekvés iránt. Lényegesnek tartotta azt is, hogy a nevelő ismerje tanítványait, mert csak így képes irányítani „*megértő, okos, lelkes kritikával... a tehetség és öntudat első lépéseit, első szárnyacsapásait*”.

Ez a magasrendű, önvizsgálatra is készítő tanáreszménykép vezérelte Juhász Gyulát akkor is, amikor megfogalmazta a tanárképzéssel szemben támasztott legfontosabb igényeit és elvárásait is. Érthető türelmetlenséggel sürgette, követelte: „*Neveljen az egyetem és a tanárképzés teljesen mai lelkű, minden új szépség, jószág, igazság iránt fogékony elméjű és érzésű tanárságot: ez első és legfőbb kötelességei közé tartozik.*” Tapasztalatból tudta azonban, hogy az igazi tanárnak nemcsak modern szemléletű, kiváló szakembernek, hanem pedagógiai érzékkel, ismeretekkel és tudatossággal rendelkező nevelőnek is kell lennie. Meggyőződéssel vallotta ezért, hogy „*a nevelés és a tanítás elsőrendű, véresen komoly és életbevágó gyakorlati módszerei*” nem szoríthatnak a tanárképzés periferiájára.

Az emberré nevelés megteremtésével, igényével függnek össze Juhász Gyula *didaktikai elvei és módszertani eljárásai* is. Didaktikai nézeteiben a művelődési anyag korszerű tartalmát, annak gyakorlatiasabbá, praktikusabbá tételével az iskola életközelségét, a tananyag elrendezésében a tantárgyi, logikai és lélektani szempontok egységének érvényesítését hirdette.

Módszertani gondolatai is a tanulás, a példa erejével hatnak. A tanulók többségét megragadó, az élményszerű, az egyéni indítású, az alkotó feldolgozás erejével hatni tudó, a tanulókat aktivitásra mozgósító tanítás híve volt. Ebben a szemléletben természetes, hogy lényeges feladatnak tartotta a tanulók gondolkodásának fejlesztését és „*a szemléltető oktatás okos módját*” is. Ez utóbbiról vallotta: „*Nagyon kíváncsi vagyok, hogy a tanítás e könnyű, érdekes és művészi módja minden iskolában helyet foglaljon, hiszen a legnagyobb pedagógiai reformátorok és apostolok ideálja az, hogy mennél könnyebben, szinte játszva, mennél több érdekes, életbevágó ismeretet kell adni a jövőendő nemzedéknek.*”

Juhász Gyula a maga nevelési, didaktikai és módszertani elveit irodalomtanítása során érvényesítette, amelynek célját – máig tartó érvényességgel – abban látta, hogy öntudatos, ízléssel bíró olvasókat neveljen, „*akik tudják, mit kell olvasni, és hogyan kell olvasni*”. Az irodalom műértőivé való nevelésben meghatározó szerepet tulajdonított az irodalomtanárnak, amikor azt hangsúlyozta, hogy neki magának is át kell élnie mindazt „*a lelki élményt, benső szenzációt, amit a tanítványai lelkében felidéz.*” De nem feledkezett meg a diákok kötelességéről sem, akiktől nemcsak szorgalmat, hanem elsősorban e tárgy olyan szeretetét kérté, „*amely nélkül tudásunk lehet, de gyönyörűségünk nem*”, hisz a költői alkotás – ahogy Juhász Gyula nevezte – „*az emberi lélek műve*”, „*lelket pedig csak lélek fogad be igazán*”.

Világosan látta azt is, hogy a maradandó élménynyújtás érdekében „csak értéket alkotó egyéniségeket, csak az eredeti tehetségeket kell tanítani, olvasni, fejtegetni az iskolában, ... akikben fajuk vagy koruk géniusza szólal meg egyéni erővel... Akik új tartalmat és új formát hoznak.” A tanítás középpontjába ezért mindig a művet helyezte, az írói alkotás belső világának feltárását, szellemének megértését tartotta az irodalmi nevelés leglényegesebb feladatának, s mélységesen elítélte azt a gyakorlatot, amelyik erről megfeledkezett. Az irodalom tanítása – vallotta – „nem jelenti nevek, címek és évszámok bizonyos mennyiségét, szép és nagy általánosságban mozgó, úgynevezett méltatások hosszú sorát, de jelenti a művek megismerésén és megértésén keresztül az írói egyéniségek és irodalmi korok és irányok megértő ismeretét.” A megértést viszont a poétikai ismeretek induktív, élményszerű, ízlést formáló tanításával, segítségével kívánta megalapozni, előmozdítani, figyelmeztetve azonban arra, hogy az alkotásokat nem lehet az egyes poétikai tételek pusztá illusztrációiként kezelni.

Juhász Gyula irodalomtanításának fontos elve volt az is, hogy – a forma mellett – gondot fordítson az irodalmi alkotásokban művészien ábrázolt társadalmi törekvések, haladó gondolatok megmutatására és feltárására is. Ezért is tartotta fontosnak a legújabb irodalmi kutatások, a legújabb írói, irodalmi törekvések figyelembevételét, a jelenkor, a kortárs irodalom tanításának kérdését, a mai irodalomban való eligazítás jelentőségét. Különös figyelemmel kísérte azokat az izgalmas és életre valóan meghatározó kérdéseket, amelyek napjaink gyakorlatában is roppant időszerűek: mit olvasnak a gyermekek, milyen szellemi táplálékon nő fel az ifjúság, hogyan szerettetik meg velük a könyvet, mi az iskolai könyvtárak és könyvtárosok munkájának lényege és alapvető szerepe.

Irodalomtanítási elvei tehát a haladó gondolkodó, az irodalomtudományban otthonos, az alkotók és művek lelkébe látó, pedagógiai tudatossággal és felelősségérzettel nevelő irodalomtanárt állítják elénk: ma is érvényes és követésre méltó aktualitással.

Előre mutató nézeteket vallott Juhász Gyula számos *művelődés- és közoktatáspolitikai* kérdésben is. Az *Új iskolát az új életnek!* című, 1919. márciusában írt híres cikkében a pedagógia jelentőségéről, a pedagógia és a forradalom, a nevelés és az emberi haladás összefüggéseiről szólt. Közoktatáspolitikai szemléletében a központi helyet az iskola foglalta el, hirdetve, milyen döntő, emberformáló, társadalmat emelő szerepük van az új szellemű iskoláknak.

Tisztában volt azzal is, hogy a magasabb kultúrának a nép műveltségére kell épülnie: „Mert szép dolog, nagyszerű dolog az, hogy a jelen magyar kultúrájának képe igen sok örvendetes és biztató jelenséget mutat, irodalmunk egy új aranykorszakot ígér, művészetünk egyre gazdagabb, európaibb, tudományunk kezd igazán tudománnyá lenni, de az alap még mindig nem elég erős, nem elég széles arra, hogy erre egy új kultúrfejlődést építhessünk, a nép ismeretlen, hatalmas, új erőktől duzzadó, új életet akaró tömegét kell még megbódítani a magyar népiskola útján az európai műveltségnek, és ennek a bódításnak egyetlen szilárd bástyája: az ingyenes hazai népoktatás lesz!”

Hasonló szenvedélyességgel követelte az iskolák államosítását, az oktatási intézményekből a vallásos szemlélet kitiltását. A korszerű, népet szolgáló tudomány hívéként vallotta: „A jövő nemzedék oktatása és nevelése nem lehet ancilla theologiae, az egyház szolgája. A modern ember fegyvere a tudás és a munka.”

Ennek szellemében hirdette meg jövőbe látó tudatossággal – *A munkáskultúráról* szóló, ugyancsak jelentős cikkében – a szocialista kultúra magasrendűségét és szükségességét: „Az új kultúra, amely nem a vér és a vas jogán akar bódítani, és nem gépekkel akarja leigázni és elpusztítani a szellemet és a népet, ez az új kultúra valóban

a munka kultúrája lesz. Egy értéket ismer: a munkát. Nem a dologtalan és megcsömörlött jóllakottak szenzációvágyát akarja majd kielégíteni, de az új szépségekre és igazságokra szomjúhozók érdeklődését.

Munkáskultúra lesz az eljövendő, a most kialakuló, a szó legszebb értelmében, mert a munka becsületén és kultuszán épül és minden dolgozóhoz fordul. Nem ki-váltásos lesz, hanem egyetemes."

Ennek az új kultúrának valóra váltása szocializmust építő korunkra várt. De a ma feladatának érezzük azt is, hogy Juhász Gyula gazdagító pedagógiai örökségét – a mindennapok nevelő és oktató munkájában – élő hagyománnyá tegyük, azzal a következetességgel és megszállottsággal, ahogy megvalósításáért ő maga is harcolt.

DR. DOBCSÁNYI FERENC

POZSGAI VIDÁNE DR.
Győr

Az alsó tagozati osztályfőnöki tevékenység koordináló és szintetizáló szerepe a nevelés szolgálatában

Az alsó fokú népoktatás intézményének, az általános iskolának történeti elődjében, az elemi népiskolában még nem volt az osztályt és az arra ható nevelési tényezőket összefogó központi személy: az osztályfőnök. Általában egytanítós, a nagyobb lélekszámú helyiségekben pedig egy osztály – egy tanító koncepcióban működtek az iskolák. A társadalmi fordulat és a neveléstudományi fejlődés teremtette meg 1945-ben a már korábban szükségessé vált nyolcéves általános iskolát. Ennek felső tagozatában, a szakrendszerű oktatásból eredő több tanítós-tanáros rendszer bevezetésének következtében létrejött az osztályfőnöki státusz, amely azelőtt csak a középiskolákban létezett.

A kedvezően megváltozott, haladó társadalmi – gazdasági szükséglet és lehetőség alig néhány évtizeddel később megindított egy újabb nagy jelentőségű folyamatot: az alsó tagozati szaktanítási rendszert. Bár napjainkban még kezdetleges, és különböző okok miatt lassan válhat általánossá, pozitív előjelű tanulásaiból máris kiemelkedik, hogy az alsó tagozatban elodázhatatlanra vált az osztályfőnöki szerepkör megszervezése. Egyelőre a harmadik osztálytól kezdődően.

Az osztályfőnöki tevékenység jellegzetes jegyei – korcsoporttól függetlenül – meg-egyeznek abban, hogy összefogó munkára irányulnak:

„Az iskola maga is összetett szervezetű, bonyolult, sok nevelési tényezőt magába foglaló intézmény. Ezért mindenekelőtt az iskolán belül van szükség az együttes ráhatás megszervezésére.”¹

A belső nevelési tényezők láncszemként összetartozók. Az osztályban tanítók és a napközi otthoni pedagógusok egyenértékű együttműködése adja kapcsolatuk lényegét.

A korszerű nevelőiskola fogalmába azonban beletartozik az iskolán kívüli nevelési tényezőkre való befolyás gyakorlása. A célszerűség érdekében ösztönzi a családot, az úttörőmozgalom egységeit és más szervezett társadalmi csoportokat, amelyek a